

SUOSITUS NIKEAN USKONTUNNUSTUKSEN EKUMEEINISEN SANAMUODON KÄYTÖSTÄ

Varhaiskirkossa käytiin 300-luvulla perustava keskustelu Isän, Pojan ja Pyhän Hengen ykseydestä, erosta ja suhteista. Ensimmäinen asiaan liittynyt dogma julkistettiin Nikean vuoden 325 kirkolliskokouksessa. Synodissa hylättiin areiolainen käsitys Jeesuksen Kristuksen asemasta ”puolijumalana” ihmisen ja Isän Jumalan välissä ja hyväksyttiin sitovasti anti-areiolainen tunnustus. Sen mukaan Jeesus Kristus, Jumalan Poika, on ”samaa olemusta kuin” (kr. *homoousios*) Isä. Areioksen käsityksen nähtiin näet tuhoavan kristillisen käsityksen pelastuksesta Jumalan tekona. Myöhemmät kuusi ekumeenista kirkolliskokousta ovat itseymmärrykseltään ”nikealaisen uskon” selitystä ja varjelemista. Nikean uskontunnustus on ainut ekumeenisessa konsiilissa hyväksytty uskontunnustus. Toiset kaksi luterilaisissa tunnustuskirjoissa mainittua tunnustusta eli apostolinen ja Athanasiuksen uskontunnustus ovat käytössä vain lännessä. Nikean uskontunnustuksessa Hengen osuus jää kuitenkin vielä niukaksi. Sitä täydennettiin Konstantinopolin kirkolliskokouksessa vuonna 381 Pyhää Henkeä selittävällä osuudella.

Konstantinopolin kirkolliskokouksessa hyväksytyn tunnustuksen taustalla oli keskeisesti niin kutsuttujen kappadokialaisten isien kolminaisuusteologia. *Filioque*-opin mukaan Pyhä Henki lähtee Isästä ”ja Pojasta” (*filioque*). Sen juuret ovat kirkkoisä Augustinuksen vakaumuksessa, että Henki on Isän ja Pojan Henki. Hengen lähteminen Isästä perustuu klassiseen raamatunkohtaan Joh. 15:26. Hengen lähteminen Pojasta taas perustuu pääsiäisen jälkeiseen Hengen antamiseen oppilaille (Joh. 20:22). Augustinus käyttää samoja raamatunkohtia kuin kappadokialaiset eikä heidän käsityksiään aluksi pidetty olennaisesti toisistaan eroavina. Keskeisemmäksi kuin kappadokialaisille tärkeä Pojan ja Hengen suhde Isään Augustinukselle kuitenkin muodostuu yhteisöllinen näkökulma Kolminaisuuteen. Henki on vastavuoroinen rakkaus Isän ja Pojan välillä.

Filioque-lisäyksen kannalta keskeinen etappi on Toledon 3. kirkolliskokous 589. Lisäys näyttäytyi nyt entistä välttämättömämmäksi osaksi anti-areiolaista kolminaisuusopin tulkintaa. *Filioque*-kiistan taustalla on myös Länsi- ja Itä-Rooman välisiin suhteisiin liittyviä poliittisia ja kirkkopolittisia tekijöitä. Kiistan kannalta olennaista oli, että paavi Benedictus VIII lisäsi v. 1014 *filioquen* messuliturgiaan laulettuun Nikean tunnustukseen. Ferraran ja Firenzen kirkolliskokouksissa saavutettiin idän ja lännen kristittyjen välinen yhteisymmärrys 1438/39 – tai siltä näytti.

Lähemmässä tarkastelussa päätökset edustivat selvästi läntistä *filioque*-teologiaa. Latinalaiselle pohjalle rakentunut kompromissi ei ollut kestäväällä pohjalla.

Uusimmassa läntisessä ja itäisessä keskustelussa on joka tapauksessa havaittavissa motiivien lähentymistä. Molemmissa perinteissä on uudistettu kolminaisuusajattelua, jotta voitaisiin ilmaista Jumalan persoonallinen läsnäolo maailmassa joustavammin. Merkittäviä etappeja teeman ekumeenisen kehittelyn kannalta olivat Faith and Order -kokoukset Klingenthalin linnassa Elsaßissa 1978 ja 1979. Kokousten tulokset otettiin huomioon Faith and Order -projektissa ”Tunnustamme yhden uskon. Apostolisen uskon ekumeeninen selitys Nikaian-Konstantinopolin uskontunnustuksen (381) mukaan” (1991). Tekstinä käytettiin vuoden 381 muotoa ilman *filioque*-lisäystä. Nämä keskustelut eivät kuitenkaan ole kirkollisesti sitovia.

Vanhakatoliset luopuivat *filioque*-lisäyksestä 1970, ja anglikaanien Lambeth-konferenssi pyysi 1978 kommuunion jäsenkirkkoja harkitsemaan Nikean uskontunnustuksen käyttöä vuoden 381 muodossa ilman että läntistä lisäystä pidettäisiin harhaoppisena. Kysymys on nähty ajankohtaiseksi, koska se liittyy kolminaisuusopin artikuloimiseen ja syventämiseen kunakin aikana sekä idän ja lännen välisen skisman parantumiseen.

Paavillinen kristittyjen ykseyden edistämisen neuvosto julkaisi paavi Johannes Paavali II:n pyynnöstä 1995 selvennyksen liittyen Pyhän Hengen lähtemiseen kreikkalaisessa ja latinalaisessa traditiossa. Kun aiemmin *filioque* oli esitetty ehdottoman välttämättömäksi, nyt ensiksikin tunnustetaan vuoden 381 Nikean-Konstantinopolin tunnustuksen olevan normatiivinen kriteeri toisille ”uskontunnustuksille, jotka saattavat kuulua erityiseen liturgiseen perintöön”. Lisäksi Isän Jumalan tulee ymmärtää olevan ainut alkulähde molemmille persoonille, Pojalle ja Hengelle.

Luterilaisen maailmanliiton Curitiban yleiskokous totesi päätöslauselmassaan 1990: ”Yleiskokous suosittaa, että luterilaiset kirkot osoittavat suurempaa huomiota Nikean uskontunnustuksen liturgiselle ja katekeettiselle käytölle ja tulevaisuudessa – missä tämä ei ole jo käytäntö – käyttävät sitä jumalanpalveluksissa ainakin kirkkovuoden pääjuhlina... Yleiskokous pitää asianmukaisena, että kirkot, jotka jo käyttävät Nikean uskontunnustusta liturgioissaan voivat käyttää vuoden 381 versiota, esimerkiksi ekumeenisissa palveluksissa; että kun kirkot maissa, joissa on suuri ortodoksiväestö, valmistavat yhteisen tekstin Nikean uskontunnustuksesta omalla kielellään, luterilainen kirkko voi hyväksyä version ilman ’läntistä’ *filioqueta*.”

Vaikka ei tässä tilanteessa ole perusteltua lähteä muuttamaan käytettyä Nikean tunnustusta, voidaan läntisen ja itäisen kristillisen perinteen yhteinen sitoutuminen apostoliseen uskoon ilmaista aiempaa selvemmin jättämällä *filioque* Nikean tunnustuksesta pois ekumeenisissa tilaisuuksissa, joissa ortodoksit ovat läsnä. Tämä voi tarkoittaa ekumeenista sanajumalanpalvelusta, rukoushetkeä tai kirkollista toimitusta, lukuun ottamatta kirkon virkaan vihkimistä tai asettamista. Tuolloin ilmaistaan sitoutuminen viralliseen tunnustusperustaan ja on syytä lukea uskontunnustus *filioque*-lisäyksen kera.

Suosittelua käytäntöä voidaan verrata nykyiseen Herran rukouksen ekumeenisen sanamuodon käyttöön, mutta se olisi tarkoitettu erityisesti ortodoksien kohtaamiseen. Näin otettaisiin huomioon maamme varsin merkittävä ortodoksivähemmistö ja muut ortodoksiyhteytemme. Jumalanpalveluksen opas toteaa, että ”erityisesti messussa voidaan suositella käytettäväksi perinnekirkkojen yhteistä uskontunnustusta, Nikean tunnustusta.”

Suomessa on liturgisten tekstien suomennosta ja ruotsinnosta käsitelty viimeksi 1990-luvun jumalanpalvelusuudistuksen yhteydessä. Käsikirjakomitea piti mietinnössään 6/1997 yhtenä vaihtoehtona Nikean uskontunnustuksen käyttöä ekumeenisesti jättämällä ekumeenisissa jumalanpalveluksissa *filioque* pois.

Edellisen johdosta piispainkokous toteaa, että

ekumeenisissa sanajumalanpalveluksissa, rukoushetkissä ja kirkollisissa toimituksissa, jotka vietetään yhdessä ortodoksien kanssa, voidaan Nikean uskontunnustus lausua ilman *filioque*-lisäystä (”ja Pojasta”) vuoden 381 muodossa. Kirkon virkaan vihkimisten tai asettamisen jumalanpalveluksissa tulee kuitenkin käyttää Nikean uskontunnustuksesta läntistä muotoa eli virallisesti hyväksytyä tunnustustekstiä *filioque*-lisäyksineen.

Annettu Helsingissä 29. toukokuuta 2019

Nikean uskontunnustus, ekumeeninen sanamuoto

Me uskomme yhteen Jumalaan,
Kaikkivaltiaaseen Isään,
taivaan ja maan, kaiken näkyvän ja näkymättömän Luojaan.
Me uskomme yhteen Herraan, Jeesukseen Kristukseen,
Jumalan ainoaan Poikaan,
joka on syntynyt Isästä ennen aikojen alkua,
Jumala Jumalasta,
valo valosta,
tosi Jumala tosi Jumalasta,
syntynyt, ei luotu,
joka on samaa olemusta kuin Isä
ja jonka kautta kaikki on saanut syntynsä,
joka meidän ihmisten
ja meidän pelastuksemme tähden astui alas taivaista,
tuli lihaksi Pyhästä Hengestä ja neitsyt Mariasta
ja syntyi ihmiseksi,
ristiinnaulittiin meidän puolestamme Pontius Pilatuksen aikana,
kärsi kuoleman ja haudattiin,
nousi kuolleista kolmantena päivänä, niin kuin oli kirjoitettu,
astui ylös taivaisiin,
istuu Isän oikealla puolella
ja on kirkkaudessa tuleva takaisin tuomitsemaan eläviä ja kuolleita ja jonka valtakunnalla ei ole loppua.
Me uskomme Pyhään Henkeen,
Herraan ja eläväksi tekijään,
joka lähtee Isästä [ja Pojasta]*,
jota yhdessä Isän ja Pojan kanssa kumarretaan ja kunnioitetaan
ja joka on puhunut profeettojen kautta.
Uskomme yhden, pyhän, yhteisen ja apostolisen kirkon.
Tunnustamme yhden kasteen syntien anteeksiantamiseksi,
odotamme kuolleiden ylösnousemusta
ja tulevan maailman elämää.

* Kohta ”ja Pojasta” (*filioque*) voidaan jättää pois ekumeenisissa tilaisuuksissa, jotka järjestetään yhdessä ortodoksien kanssa, pois lukien kirkon virkaan vihkimisten ja virkaan asettamisten jumalanpalvelukset.